

**Zajęcia przeznaczone dla klasy IV szkoły ponadpodstawowej w wymiarze 1 godziny.
Zgodne z Podstawą programową.**

- XXXIX. Europa i świat po I wojnie światowej.
- XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym.
- XLI. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej.
- XLV. Świat na drodze do II wojny światowej.
- XLVI. Wojna obronna Polski w 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września).
- XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką.
- XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji.

Cele

Uczeń:

- analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny;
- ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny;
- przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego;
- charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego;
- charakteryzuje cele Ligi Narodów;
- charakteryzuje drogę Hitlera do władzy w Niemczech;
- charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy w latach trzydziestych;
- przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;
- charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów;
- przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;
- wyjaśnia wpływ polityki hitlerowskich Niemiec na rozbijanie systemu wersalskiego;
- charakteryzuje etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców, w tym: Westerplatte, Poczty Polskiej, Mokrej, Wizny, bitwy nad Bzurą, Warszawy, Kocka i zbrodni wojennych dokonanych przez agresorów, w tym w: Wieluniu, Bydgoszczy, Katowicach,

Grodnie;

- przedstawia prawno-ustrojowe regulacje okupacyjnych władz, dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności;
- przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce;
- wymienia i charakteryzuje przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz, Palmiry, Piaśnica, Ponary, Katyń, Miednoje, Charków).

Lekcja realizowana przez 45minut . Podstawą do realizacji zajęć są trzy filmy edukacyjne. Każdy film stanowi odrębną całość i może być wykorzystany samodzielnie w całości, w pakiecie trzech filmów lub wybrane filmy fragmentarycznie.

Scenariusz na trzy godziny lekcyjne. Na każdą lekcję przeznaczony jest jeden film.

Film 1

Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof?

Sytuacja Polaków w Wolnym Mieście Gdańsku.

Przed obejrzeniem filmu należy wprowadzić uczniów w temat Wolne Miasto Gdańsk powołane na mocy postanowień traktatu wersalskiego uważano za jedyny możliwy w tamtym czasie kompromis. Sytuacja na świecie była bardzo trudna. Po zakończeniu I wojny światowej nazywanej wówczas wielką wojną zmieniła się nie tylko mapa świata ale również układ sił politycznych. Dla Polaków najważniejsze było, że po latach zaborów odzyskali niepodległość. Jednak międzynarodowe uznanie faktu konieczności istnienia niepodległego państwa polskiego to jedno a sprawa granic tego państwa to już całkiem odrębna sprawa.

Wprawdzie większość granic ustalono w zapisach Traktatu wersalskiego ale pozostawały jeszcze terytoria sporne czyli takie, do których pretensje rościły sobie dwa państwa. Takimi terenami były m. Śląsk, Warmia, Mazury i Powiśle oraz Gdańsk, chciały mieć je w swoich granicach zarówno Polska jak i Niemcy. Na Śląsku, Warmii, Mazurach i Powiślu kwestie przynależności postanowiono rozstrzygnąć za pomocą plebiscytów, w których ludność miała się opowiedzieć w jakim państwie

chce mieszkać. Inna sprawa była z Gdańskiem co zapewne wynika to z jego wyjątkowego statusu. Gdańsk to miasto portowe, wywodzące się z tradycji hanzeatyckich. Przez wieki zmieniała się jego przynależność państwowa. Rządzili w nim książęta pomorscy, krzyżacy, królowie polscy z dynastii Piastów, Jagiellonów i elekcyjni oraz władcy Prus. Zasiadali to miasto Polacy, Niemcy, przybysze z Czech, Moraw, Śląska. Byli wśród nich kupcy, rzemieślnicy, marynarze, którzy to miasto obrali sobie za port życiowy. Wyznawali katolicyzm, religie protestanckie i judaizm. Gdańsk był więc wielonarodowościowy i wielokulturowy. Bardzo często też okazywał swoje sympatie czy awersje polityczne nie wahał się jawnie okazywać niezadowolenia wobec sprawujących w danym momencie władzę. I to o losach tego miasta zdecydowano podczas obrad pokojowych w Wersalu. Ustalono wówczas zapewne po to aby w przyszłości zapobiec konfliktowi , że z Gdańska i okolic utworzone zostanie Wolne Miasto Gdańsk pod egidą Ligi Narodów, która w osobie swego przedstawiciela czuwać będzie nad przestrzeganiem równych praw wszystkich zamieszkujących go obywateli. WMG otrzymało własny herb, walutę, parlament, ustanowiono język niemiecki jako język urzędowy a język polski był dozwolony w szkolnictwie czy administracji wewnętrznej dotyczącej Polaków. Polska miała być reprezentowana przez swego przedstawiciela zwanego Komisarzem Generalnym, oraz otrzymała prerogatywy odnośnie kolei, ceł czy telekomunikacji.

Teoretycznie Polacy i Niemcy mieli zagwarantowane takie same prawa jako obywatele Wolnego Miasta jednak z czasem wraz ze wzrostem niezadowolenia w Niemczech odnośnie powojennego ładu ludność polska w Gdańsku zaczęła być szykanowana. Po dojściu Hitlera do władzy już oficjalnie głoszone żądanie przyłączenia Gdańska do Rzeszy.

W ten sposób Wolne Miasto Gdańsk stało się miejscem bezpośrednio związanym z wybuchem II wojny światowej.

Przed obejrzeniem filmu możemy zadać uczniom pytania:

1. Z czym kojarzy Ci się Gdańsk? Proszę zwrócić uwagę zarówno na zabytki jak i wydarzenia?
2. Jakie jest dzisiaj znaczenie Gdańska dla Polski?
3. Dlaczego Gdańsk często nazywany jest miastem wolności?

Nauczyciel podsumowuje odpowiedzi zwracając uwagę na wielokulturowość i wielonarodowość Gdańska przez stulecia. Mówi o znaczeniu gospodarczym i społecznym jako tzw. okna na świat.

Przed projekcją filmu rozdajemy uczniom kartki z pytaniami i prosimy aby zapisali jak najwięcej odpowiedzi. Pracę można przeprowadzić indywidualnie lub grupowo

Po zakończeniu projekcji uczniowie odczytują odpowiedzi, które udało im się zapisać.

Odpowiedzi można omówić według poniższego schematu.

1. Kontroli jakiego organu podlegało Wolne Miasto Gdańsk?

Spodziewana odpowiedź : Lidze Narodów

Komentarz: Wolne Miasto Gdańsk było państwem niepodległym z własną konstytucją, władzami i symbolami państwowymi a Liga Narodów miała funkcję kontrolną w zakresie przestrzegania praw wszystkich jego obywateli.

Podaj dobre i złe strony tego rozwiązania

Spodziewana odpowiedź:

Dobre strony- równe traktowanie wszystkich , wyciszenie konfliktu, możliwość arbitrażu w sytuacji konfliktowej

Złe strony – eskalacja konfliktu, słabe zainteresowanie przedstawiciela Ligii Narodów sprawami Gdańska, nieznamość realiów

2. Jakie uprawnienia dostała Polska w WMG?

Spodziewana odpowiedź: Polska otrzymała w Wolnym Mieście Gdańsku nadzór nad kolejami, prawo do posiadania poczty, uprawnienia w Radzie portów i dróg wodnych, składnicę tranzytową na Westerplatte, urząd Komisarza Generalnego RP reprezentującego polskie interesy w WMG.

Dlaczego tak ważny był nadzór Polski nad kolejami i utrzymywanie posterunków celnych oraz telekomunikacji?

Spodziewana odpowiedź: Były to ważne prerogatywy bo dawały Polakom niezależność w kontaktach z krajem.

3. Jakie organizacje tworzyli Polacy w WMG?

Spodziewana odpowiedź : Polacy tworzyli organizacje kulturalne takie jak: chóry, orkiestry, harcerstwo, szkoły, w których uczono w języku polskim, parafie kościelne.

Komentarz: Polacy, którzy stanowili mniejszość w Wolnym Mieście Gdańsku bardzo dbali o zachowanie i upowszechnianie swojej kultury i nauki bo zdawali sobie sprawę jak ważne jest posługiwanie się językiem polskim i znajomość polskiej historii dla zaznaczenia swojej obecności i praw w WMG.

4. Kogo w pierwszej kolejności aresztowali Niemcy w 1939 roku?

Spodziewana odpowiedź: Jako pierwsi po wybuchu wojny zostali aresztowani nauczyciele, księża, harcerze, ziemianie, działacze organizacji polskich.

Dlaczego właśnie te osoby stały się pierwszymi ofiarami wojny?

Spodziewana odpowiedź: byli najbardziej świadomymi uczestnikami życia społeczno – politycznego i potencjalnymi przywódcami przyszłych działań przeciwko Niemcom.

Komentarz: Wśród aresztowanych byli też kolejarze, pocztowcy, urzędnicy. Byli niebezpieczni ponieważ reprezentowali bezpośrednio państwo polskie i jego organy.

Nauczyciel rozdaje uczniom tekst Konstytucji Wolnego Miasta Gdańska i prosi aby na podstawie tego co dowiedzieli się z filmu i wcześniejszej wiedzy wypisali, które zapisy tego dokumenty zostały przez Niemców złamane.

Art. 1

Miasto Gdańsk i z nim powiązane terytorium tworzą pod nazwą "Wolne Miasto Gdańsk" państwo wolnościowe.

Art. 2

Godłem państwa są dwa srebrne krzyże, jeden nad drugim na czerwonym tle, nad nimi złota korona.

Flaga państwa oraz flaga handlowa mają kolor czerwony i w jednej trzeciej części od drzewca, dwa białe krzyże, jeden nad drugim oraz żółtą koronę nad nimi.

Art. 3

Władzę państwową sprawuje naród.

Art. 4

Językiem urzędowym jest język niemiecki.

Polskojęzycznej ludności zapewnia się prawodawstwem i administracją wolny narodowy rozwój, szczególnie przez używanie języka ojczystego w szkolnictwie, jak i w wewnętrznej administracji oraz wymiarze sprawiedliwości

Art. 5

Bez poprzedzającej zgody Ligi Narodów, w żadnym wypadku Wolne Miasto nie może:

1. Służyć jako baza militarna i morska,
2. Wznosić fortyfikacji,
3. Udzielać zgody na produkcję amunicji lub sprzętu wojennego na swoim terytorium.

Rozdział II Volkstag**Art. 6**

Volkstag składa się ze stu dwudziestu posłów.

Art. 7

Posłami są przedstawiciele całego narodu i odpowiadają tylko przed własnym sumieniem, nie wiążą

ich żadne zlecenia.

Art. 8

Posłowie wybierani są według podstawowej zasady proporcji w powszechnych, równych, bezpośrednich i tajnych wyborach, przez męskich i żeńskich obywateli, po ukończeniu 20 roku życia. Wybrany do Volkstagu może być każdy, mający prawa wyborcze i ukończone 25 lat.

Wykluczona z prawa wybierania jest:

- a) osoba ubezwłasnowolniona, czasowo znajdująca się pod nadzorem opiekuńczym lub przebywająca w zakładzie wychowawczym;
- b) osoba, która na podstawie prawomocnego wyroku utraciła prawa obywatelskie.

Art. 9

Volkstag wybierany jest na czteroletnią kadencję. Wybory odbywają się w jedną z niedziel listopada. Kadencja biegnie od 1-go stycznia roku następnego po wyborach. Szczegóły reguluje prawo wyborcze.

Art. 10

Protesty przeciwko ważności wyborów posłów rozstrzyga Sąd Najwyższy Wolnego Miasta Gdańska, w jawnej ustnej rozprawie. Każdemu uprawnionemu do głosowania przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu. Sprzeciw winien być złożony w terminie do czterech tygodni po urzędowym ogłoszeniu wyników głosowania w Sądzie Najwyższym Wolnego Miasta Gdańska oraz być uzasadniony. Volkstagowi należy przedłożyć zamknięte akta wyboru posłów. W wypadku wystąpienia wątpliwości czy zachowany został prawny warunek członkostwa, na żądanie Volkstagu sprawę rozstrzyga Sąd Najwyższy Wolnego Miasta Gdańska.

Art. 11

Volkstag wybiera swojego prezydenta, jego zastępców i protokolantów oraz wydaje swój statut.

Art. 12

Volkstag zbiera się na wezwanie swojego prezydenta. Volkstag musi się zebrać na żądanie Senatu lub uzasadnionego wniosku co najmniej jednej szóstej członków. Najpóźniej do 15 stycznia Volkstag zbierze się po raz pierwszy na żądanie Senatu.

Art. 13

Prezydent zapewnia porządek wewnętrzny i sprawuje władzę policyjną w gmachu Volkstagu. Podlega mu administracja Volkstagu, zarządza wpływami i wydatkami w ramach budżetu oraz reprezentuje Wolne Miasto.

Art. 14

Volkstag obraduje jawnie. Na wniosek Senatu lub co najmniej jednej szóstej członków z dwóch trzecich większości głosów, jawność może być wyłączone.

Art. 15

Wiarygodne sprawozdanie o jawnych posiedzeniach zwolnione jest od odpowiedzialności.

Art. 16

Volkstag ma zdolność podejmowania uchwał, jeżeli co najmniej połowa wybranych postów jest obecna na posiedzeniu.

Art. 17

Dla podjęcia uchwały, jeżeli ustawa nie przewiduje inaczej, wymagana jest zwyczajna większość głosów.

Art. 18

Na posiedzenie Volkstagu należy zaprosić Senat. Członkowie oraz delegowani Senatu muszą być na posiedzeniu wysłuchani. Podlegają prawu porządkowemu przewodniczącego. Volkstag i jego komisje mogą żądać obecności każdego członka Senatu.

Art. 19

Volkstag ma prawo domagać się od Senatu informacji o sprawach państwowych, wykonania zawartych postanowień i wydatkowania dochodów budżetowych. Żądanie wyjaśnienia należy

wyprzedzić złożeniem pisemnej informacji w Senacie. Volkstag ma prawo i na wniosek jednej piątej swoich członków ma obowiązek powołać komisję kontroli w wypadku, jeżeli podważona została zgodność z prawem albo rzetelność postępowania państwowego lub administracyjnego. Komisja kontroli nie ma prawa ingerowania w toczącą się sprawie sądowej lub dyscyplinarnej. Komisje wnoszą dowody, uznane przez wnioskującego za wymagane, na jawnym posiedzeniu. Komisja kontroli może na wniosek dwóch trzecich wykluczyć jawność postępowania. Przepisy porządkowe regulują postępowanie komisji i decydują o ilości jego członków. Sądy i urzędy administracyjne są zobowiązane do służenia komisji w zdobywaniu dowodów. Na żądanie urzędy zobowiązane są do przedłożenia wymaganych akt. Do komisji i przez nią wezwanych urzędów, odnoszą się przepisy kodeksu postępowania karnego; nie dotyczy to jednak tajemnicy służbowej, listów i poczty oraz telegrafu i telegrafu zagranicznego.

Art. 20

Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za swoją działalność wchodzącą w zakres sprawowania zawodu posła, nie może być sędownie lub na drodze urzędowej ścigany.

Art. 21

Poseł nie może być bez zgody Volkstagu za czyn obłożony karą, przestuchiwany lub aresztowany, chyba że został aresztowany najpóźniej w ciągu następnego dnia. Posłowi przysługuje taki samo prawo w każdej innej sprawie ograniczającej jego osobistą wolność, na skutek czego wykonanie zawodu posła uległo by uszczerbkowi. Każde postępowanie karne lub dyscyplinarne przeciwko posłowi, każdy areszt lub inne ograniczenie osobistej wolności zostaje na żądanie Volkstagu, na czas trwania kadencji posła uchylone.

Art. 22

Posłom przysługuje prawo zachowania tajemnicy o powierzonych im jako posłom, faktach lub o faktach przekazanych w ramach wykonywanego zawodu jako posła innym osobom, jak i o samych faktach. W sprawach konfiskaty pism mają uprawnienia równe osobom z prawem do odmowy zeznań. Przeszukanie lub przeprowadzenie konfiskaty może się odbyć za przyzwoleniem

przewodniczącego Volkstagu, w jego pomieszczeniu.

Art. 23

Posłowie otrzymują odszkodowanie stosowne do szczególnego prawa.

Art. 24

Urzędnikom, pracownikom umysłowym i robotnikom dla wykonywania swojego urzędu jako członka Volkstagu, przedstawicielstwa okręgu administracyjnego, gminy, urzędu lub komisji, nie przysługuje urlop. Nominowanemu na kandydata do wyborów należy udzielić, od terminu wyznaczonego na wybory, wymaganego urlopu na przygotowanie do wyborów.

Rozdział III Senat

Art. 25

Senat składa się z prezydenta jako przewodniczącego, zastępcy prezydenta i dwudziestu senatorów. Prezydenta i siedmiu senatorów głównego urzędu wybiera na czteroletnią kadencję Volkstag. Wybory odbywają się najwcześniej sześć miesięcy przed i najpóźniej dwanaście miesięcy po rozpoczęciu kadencji Volkstagu. Wybrani rozpoczynają sprawowanie mandatu po roku od rozpoczęcia kadencji Volkstagu. W wypadku przedwczesnego wyłączenia jednego wybranego, skutkiem śmierci lub innych powodów, następuje ewentualny wybór zastępcy na czas kadencji ustępujących. Kadencja wybieranych przez pierwszy Volkstag kończy się w rok od początku kadencji drugiego Volkstagu. Zastępcę prezydenta oraz trzynastu senatorów urzędu pobocznego, wybiera na czas nieokreślony Volkstag. Wybory są tajne i odbywają się poprzez oddanie kartki do głosowania. O wyborze decyduje większość oddanych głosów. W wypadku braku bezwzględnej większości głosów w pierwszym głosowaniu, następują powtórne wybory pomiędzy dwoma kandydatami o największej liczbie głosów. W przypadku równej ilości głosów dwóch kandydatów, rozstrzyga losowanie dokonane przez prezydenta Senatu.

Art. 26

Wybranych do Senatu może być obywatel, który ukończył dwudziesty piąty rok życia. Powtórny wybór jest dopuszczalny. Nie może być wybrana:

a) osoba ubezwłasnowolniona lub posiadająca ograniczoną zdolność do czynów prawnych lub

znajdująca się czasowo pod kuratelą;

b) osoba, która na skutek prawomocnego wyroku utraciła prawa obywatelskie;

c) osoba znajdującą się w postępowaniu upadłościowym.

Art. 27

Nie ma obowiązku przyjęcia wyboru na członka Senatu. Członkowie mogą w każdym czasie wystąpić ze składu Senatu.

Art. 28

Na najbliższym po wyborach posiedzeniu Senatu, lub zgodnie z art. 25, ustęp II, zdanie 3, powołany do Senatu zostaje w obecności Senatu wprowadzony do urzędu przez prezydenta Senatu lub jego zastępcę. Nowy członek Senatu ślubuje z podniesieniem ręki: "przyjęte przeze mnie obowiązki jako członka Senatu będę wiernie wykonywał, mój urząd sumiennie sprawowałem, strzegłem konstytucji i prawa, zachowywałem tajemnicę służbową zgodnie z wymogami, czyniłem według swoich sił wszystko dla pomyślności Wolnego Miasta Gdańska." Ślubowanie może być złożone z religijną formą zaręczenia.

Art. 29

Członkowie Senatu z urzędów pobocznych w swoich czynnościach winni posiadać zaufanie Volkstagu, przed którym odpowiadają za swoją działalność urzędową.

Art. 30

Każdy członek Senatu zostaje wykluczony, w wypadku wystąpienia nieprawidłowości wyborczej, zgodnie z art. 26.

Art. 31

W razie ustąpienia całego składu, Senat ma obowiązek kontynuowania działalności do czasu wyboru nowego Senatu.

Art. 32

Członek Senatu może być, na wniosek Volkstagu, oskarżony z powodu zawinionego naruszenia konstytucji lub prawa. Wniosek na wniesienie skargi musi być podpisany, przez co najmniej jedną czwartą członków Volkstagu. Rozstrzygnięcia dokonuje Sąd Najwyższy Wolnego Miasta Gdańska.

Szczegóły reguluje ustawa specjalna.

Art. 33

Członkowie Senatu urzędu głównego pobierają wynagrodzenie ustalone prawnie. Kwestię ich emerytur i zaopatrzenia rodzin po zmarłych reguluje prawo odmienne. Członkowie Senatu w urzędzie pobocznym otrzymują zwrot poniesionych kosztów, ustalony odrębnym przepisem.

Art. 34

Członkowie Senatu w urzędzie głównym bez zezwolenia Senatu, nie mogą łączyć funkcji senatora z inną funkcją lub być zatrudnieni w administracji lub w urzędzie publicznym bez zgody Senatu.

Art. 35

Senat reguluje działalność swoich organów oraz dokonuje podziału obowiązków pomiędzy swoich członków.

Art. 36

Prezydent Senatu prowadzi i nadzoruje cały bieg spraw administracji. We wszystkich przypadkach uprzednio podjętych uchwał Senatu, powodujących niekorzystne opóźnienia, prezydent powinien w uzgodnieniu z zastępcą lub w przypadku jego nieobecności, najstarszym z urzędu senatorem, wstępnie załatwić sprawę a następnie na najbliższym posiedzeniu Senatu przedstawić sprawę do załatwienia lub do wniesienia poprawek.

Art. 37

Posiedzenia Senatu są tajne. Senat ma zdolność podejmowania uchwał w obecności, co najmniej połowy członków. Uchwały podejmowane są większością głosów. Przy równej liczbie głosów, rozstrzyga głos prezydenta. Członek Senatu nie może uczestniczyć w obradach i wyborach, jeżeli sprawa dotyczy jego osoby lub rodziny a na czas trwania obrad musi salę obrad opuścić.

Art. 38

Senat ustala politykę działania i ponosi odpowiedzialność przed Volkstagem.

Art. 39

Senat stanowi naczelną władzę kraju, szczególnie należy do niego:

- a) ogłaszanie w ciągu jednego miesiąca od opracowania ustawy konstytucyjnej i wydanie odnośnego rozporządzenia wprowadzającego;
- b) prowadzenia administracji kraju w ramach konstytucji, prawa i budżetu państwa oraz sprawowanie nadzoru nad wszystkimi urzędami państwowymi;
- c) sporządzanie planu budżetu;
- d) zarządzanie majątkiem i dochodami państwa, dysponowanie wpływami i wydatkami oraz obrona praw państwa;
- e) powoływanie urzędników, jeżeli konstytucja lub prawo nie stanowi inaczej;
- f) dbanie, w ramach konstytucji i prawa, o bezpieczeństwo i dobro ogólne państwa oraz wszystkich jego obywateli oraz ustalanie właściwych w tym celu przepisów.

Art. 40

Senatowi przysługuje prawo wydawania aktu łaski.

Art. 41

Senat reprezentuje Wolne Miasto Gdańsk w granicach nie naruszających postanowień, które zgodnie z art. 104, ustęp 6 Traktatu Wersalskiego, zabezpieczają prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańska przez polski rząd. Dokumenty podpisuje w imieniu Wolnego Miasta Gdańska prezydent lub jego zastępca, wspólnie z jednym dalszym członkiem Senatu.

Art. 42

Senat Wolnego Miasta Gdańska ma obowiązek udzielania na każde wezwanie Ligi Narodów, urzędowej informacji o publicznych sprawach Wolnego Miasta Gdańska.

Rozdział IV Prawodawstwo

Art. 43

Ustawa zostaje powołana zgodnym postanowieniem Volkstagu i Senatu. W wypadku odmowy przyjęcia przez Senat na przestrzeni dwóch tygodni, ustawy opracowanej przez Volkstag, ustawa wraca do Volkstagu. Jeżeli Volkstag podtrzyma swoje stanowisko, Senat winien w przeciągu jednego

miesiąca uznać decyzję Volkstagu lub odwołać się do decyzji narodu (referendum ogólnokrajowe).

Art. 44

Jeżeli prawo nie stanowi inaczej, ustawy wchodzi w życie w ósmym dniu po opublikowaniu w Dzienniku Urzędowym Wolnego Miasta Gdańska.

Art. 45

Ustawa wymagana jest również dla:

- a) ustalenia planu rocznego budżetu państwa;
- b) zawierania umów pożyczek;
- c) wprowadzanie monopolu i udzielania przywilejów;
- d) dokonania zmian granic związków terytorialnych;
- e) powszechnego uchylania kar;
- f) zawierania umów z innymi państwami. Postanowienia te nie mogą jednak skutkować ograniczeniami postanowień, na podstawie których - zgodnie z art. 104, nr 6 Traktatu Pokojowego z Wersalu - prowadzenie polityki zagranicznej Wolnego Miasta Gdańska zabezpiecza polski rząd.

Art. 46

Prawo wnoszenia ustaw przysługuje Senatowi, wybranym członkom Volkstagu lub prawnie ustanowionym przedstawicielstwom zawodowym. Projekty ustaw dotyczące polityki gospodarczej lub socjalnej powinny być przedkładane do zaopiniowania przez przedstawicielstwa zawodowe.

Art. 47

Na żądanie jednej dziesiątej uprawnionych do głosowania, na podstawie przedłożonego projektu ustawy, może być powołane referendum ogólnokrajowe. Senat powinien przedłożyć Volkstagowi projekt ustawy wraz ze swoim stanowiskiem. Referendum ogólnokrajowe nie dochodzi do skutku, jeżeli projekt ustawy zostaje przez Volkstag przyjęty bez poprawek.

Art. 48

Referendum ogólnokrajowe zostaje zwołane przez Senat tylko w sprawach planu budżetu państwa, ustaw podatkowych lub dotyczących wynagrodzeń. Rozstrzyga większość oddanych głosów. Referendum ogólnokrajowe ma prawo uchylić postanowienia Volkstagu tylko w wypadku udziału w głosowaniu większości uprawnionych do głosowania. Zasady przeprowadzenia referendum określa ustawa.

Art. 49

Postanowienie Volkstagu dotyczące zmian w konstytucji może dojść do skutku tylko w wypadku, gdy zmianę ustanowiło co najmniej dwie trzecie wybranych posłów, po upływie dwóch a co najmniej jednego miesiąca pomiędzy czytaniem projektu przez dwie trzecie liczby posłów. Wynik referendum dotyczącego zmiany w konstytucji jest wiążący, jeżeli głosowała za nim większość uprawnionych do głosowania. Zmiany w konstytucji mogą nastąpić dopiero po przedstawieniu ich lidze narodów i jej oświadczeniu o braku sprzeciwu.

Rozdział V Administracja

Art. 50

Wpływy i wydatki państwa muszą być zaplanowane dla każdego roku z wyprzedzeniem i zestawione w preliminarzu budżetu państwa. Rok budżetowy biegnie od 1 kwietnia do 31 marca.

Art. 51

Jeżeli do końca roku obrachunkowego nie został zatwierdzony ustawą preliminarz budżetowy na następny rok, Senat jest zobowiązany do przedłożenia tymczasowego preliminarza. Tylko Senat jest uprawniony do podniesienia dotychczasowych podatków i innych nakładów, na okres sześciu miesięcy po upływie roku obrachunkowego, jak również do świadczenia wydatków koniecznych dla utrzymania instytucji państwowych lub niezbędnych do przeprowadzenia prawnie uzasadnionych roszczeń państwa oraz do kontynuowania prac budowlanych i pozostałych przedsięwzięć zatwierdzonych już w ubiegłorocznym preliminarzu budżetowym.

Art. 53

Postanowienia Volkstagu skutkujące przekroczeniem preliminarza budżetu państwa, muszą jednocześnie zawierać decyzję dotyczącą pokrycia przekroczenia wydatków.

Art. 54

Przekroczenie preliminarza budżetu o niezaplanowany wydatek wymaga uzyskania późniejszej zgody Volkstagu. Zgoda może zostać udzielona jedynie dla nieprzewidzianej i uzasadnionej potrzeby.

Art. 55

Rozrachunki dotyczące preliminarza budżetu państwa podlegają kontroli i ustaleniom przez niezależną instytucję obrachunkową. Ogólny rozrachunek budżetu państwa za każdy rok, łącznie z przeglądem długów państwa, zostaje przedłożony z uwagami instytucji obrachunkowej Volkstagowi w celu udzielenia absolutorium dla Senatu.

Art. 56

Uzyskanie zgody rady finansowej wymagane jest dla:

- a) nowych podatków,
- b) podjęcia pożyczek i przejęcia poręczenia,
- c) wydatków czasowo bez pokrycia lub wymagających podjęcia pożyczki dla ich pokrycia. Jeżeli rada finansowa nie udzieli swojej zgody, ma obowiązek poinformowania o tym w przeciągu dwóch tygodni Senatu i w przeciągu kolejnych dwóch tygodni złożenia pisemnego uzasadnienia. Następnie Volkstag winien ponownie podjąć uchwałę. Skład rady finansowej i jej sposób postępowania reguluje odrębna ustawa.

Art. 57

Kolej, poczta, telegraf i telefon Wolnego Miasta, bez szkody dla art. 104 traktatu pokojowego zawartego w dniu 28 czerwca 1919, leżą w gestii państwa.

Art. 58

Dla stałej administracji lub nadzoru poszczególnych działów gospodarki, zostają utworzone urzędy, w których mogą honorowo uczestniczyć obywatele państwa, uprawnieni do głosowania. Urzędy podlegają we wszystkich stosunkach Senatowi. Szczegóły reguluje ustawa.

Art. 59

Dla wykonania zadań tymczasowych mogą być utworzone komisje.

Art. 60

Powołanie przez Wolne Miasto komisji międzynarodowej, na podstawie porozumienia międzynarodowego, dla zarządzania zakładem lub urządzeniami i dla wykonania stałych lub tymczasowych zadań, wykonane może być przez Volkstag w drodze wyboru proponowanych przedstawicieli. Volkstag może przekazać wyłonienie przedstawicieli, jednej z jego komisji lub Senatowi.

Rozdział VI Wymiar sprawiedliwości

Art. 61

Sędziowie są niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Art. 62

Sądy wyjątkowe są niedopuszczalne. Nie wolno nikogo pozbawić opieki prawnej.

Art. 63

Statut i właściwość sądów ustalane są ustawami.

Art. 64

Sędziowie powszechnego wymiaru sprawiedliwości wybierani są dożywotnio przez komisję specjalną, składającą się z prezydenta i jednego członka Senatu, trzech prezydentów Volkstagu, prezesa sądu i trzech sędziów, dwóch adwokatów wybranych przez ogół adwokatów Wolnego Miasta Gdańska. Dalsza regulacja, szczególnie dotycząca zastępstwa członków komisji, ordynacji wyborczej i głosowania następuje poprzez ustawę.

Art. 65

Zawieszenie sędziego w urzędowaniu wbrew jego woli, na okres stały lub przejściowy, przeniesienie go w inne miejsce lub w stan spoczynku, może nastąpić jedynie na mocy orzeczenia sądu, w przypadkach określonych w ustawie. Ustawa określa granicę wieku, po osiągnięciu której sędziowie przechodzą w stan spoczynku. Przejściowe zawieszenie w czynnościach urzędowych nie zostaje przez to naruszone. W razie zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych, mogą nastąpić nie dobrowolne przeniesienia do innych sądów lub zmiany odległości od urzędu, ale jedynie z zachowaniem pełnych uposażeń urzędniczych, w oparciu o komisję wymienioną w art. 64. Powyższe postanowienia nie obejmują sędziów handlowych, ławników i przysięgłych.

Art. 66

Podstawę wybieralności sędziów i ich stosunki urzędowe ustala szczególna ustawa, która może być zmieniona jedynie w formie art. 49.

Rozdział VII Związki gmin, samorzady terytorialne

Art. 67

Teren państwa podzielony jest na powiaty miejskie i wiejskie.

Art. 68

Powiaty wiejskie, miasta i gminy mają, stosownie do szczególnych ustaw, prawa samorządowe pod nadzorem Senatu. Mogą na nie być przeniesione sprawy administracji państwowej.

Art. 69

Miasto Gdańsk jest samodzielną gminą państwa z własnym kapitałem. Sprawy gminy miasta gdańska są równoznaczne ze sprawami państwa i prowadzone są przez Senat i Volkstag. Dla powzięcia uchwały dotyczącej spraw gminy miasta gdańska, Volkstag wybiera ze swego grona oraz z grona innych obywateli miasta gdańska, radę miejską.

Art. 70

Podstawowe zasady wyborów do Volkstagu obowiązują też dla wyborów miejskich, okręgowych i gminnych. Uprawnienie uwarunkowane jest półrocznym okresem zamieszkania.

Art. 71

Zasadnicze prawa i obowiązki stanowią wytyczne i granice dla prawodawstwa, wymiaru sprawiedliwości oraz administracji państwa.

Część druga. Zasadnicze prawa i obowiązki

Rozdział I Obywatele

Art. 73

Wszyscy obywatele Wolnego Miasta są równi wobec prawa. Ustawy wyjątkowe nie są dopuszczalne. Mężczyźni i kobiety mają równe prawa obywatelskie i obowiązki. Społeczno-prawne przywileje lub niekorzyści wynikające z pochodzenia, stanu lub religii nie występują. Tytuły - za wyjątkiem stopni akademickich - mogą być przyznane jedynie, jeżeli określają urząd lub zawód. Wolne Miasto nie ma prawa przyznawania orderów lub nadawania odznaczeń honorowych. Żadnemu gdańskiemu obywatelowi nie wolno przyjmować tytułu lub orderu. Przydomki arystokratyczne mogą stanowić tylko część nazwiska i już nie mogą być przyznawane.

Art. 74

Każdy ma zapewnioną wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności osobistej może nastąpić jedynie na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Każdy pozbawiony wolności powinien być w następnym dniu powiadomiony przez odpowiedni urząd, z jakiej przyczyny nakazane zostało pozbawienie wolności, niezwłocznie należy umożliwić mu złożenie sprzeciwu, co do pozbawienia wolności.

Art. 76

Każdy obywatel ma prawo emigracji do innego państwa. Emigracja może być ograniczona ustawą. Podczas pobytu za granicą wszystkim obywatelom przysługuje prawo do opieki państwa, wewnątrz i na zewnątrz państwa. Żaden obywatel nie może być wydany obcemu rządowi dla dochodzenia i wymiaru kary.

Art. 77

Państwowe instytucje, utworzone ze środków ogólnospołecznych, służące wewnętrznej kolonizacji, nie mogą być użyte przeciwko określonej narodowości.

Art. 78

Tajemnica poczty, telegrafu i telefonu jest nienaruszalna. Wyjątki ustalić może tylko ustawa.

Art. 79

Każdemu zapewnia się, w ramach granic prawnych, wolność wypowiedzi ustnej, pisemnej lub innej. Prawo to nie może być naruszone przez układy pracownicze lub zatrudnienia. Nikt nie może być poszkodowany za stosowanie tego prawa.

Art. 80

Małżeństwo jako podstawa życia rodzinnego objęte jest szczególną ochroną państwa. Oparte jest ono na równouprawnieniu płci.

Art. 81

Naczelnym obowiązkiem i naturalnym prawem rodziców jest wychowanie potomstwa, pod kontrolą wspólnoty państwowej, na sprawnych fizycznie, psychicznie i społecznie ludzi.

Art. 82

Nieślubnym dzieciom zapewnia się ustawą te same warunki zdrowego rozwoju fizycznego i psychicznego jak dzieciom ślubnym.

Art. 83

Młodzież należy strzec przed wyczerpaniem i zaniedbaniem moralnym, fizycznym i psychicznym. Zastosowanie przymusowej opieki społecznej może być nałożone jedynie poprzez ustawę.

Art. 84

Każdemu obywatelowi przysługuje, bez specjalnej zgody, prawo do pokojowego, niezbrojnego gromadzenia się. Zgromadzenia pod gołym niebem muszą być zgłaszane i mogą być zakazane, w wypadku zaistnienia bezpośredniego społecznego zagrożenia. Dla ochrony Volkstagu mogą być wydane ustawy specjalne. Procesje kościelne nie wymagają zgłoszenia.

Art. 85

Każdemu obywatelowi zapewnia się wolność zrzeszania się w celach nie kolidujących z prawem karnym, w związkach i stowarzyszeniach. Zapewnia się również wolność zrzeszania w związkach religijnych. Każdemu związkowi przysługuje prawo uzyskania zdolności prawnej według przepisów prawa obywatelskiego. Odmowa nie może być wydana ze względów politycznych, socjalnych lub religijnych.

Art. 86

Każdemu obywatelowi zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Wyjątki dopuszczalne są tylko na podstawie ustawy.

Art. 87

Obowiązkiem każdego obywatela jest obrona konstytucji przed bezprawnymi atakami.

Art. 88

Wszyscy bez wyjątku obywatele uczestniczą, w miarę swoich dochodów, stosownie do ustawy, w obciążeniach publicznych.

Art. 89

Wszyscy obywatele są zobowiązani, stosownie do ustawy, świadczyć pracę na rzecz państwa i ogółu.

Art. 90

Wszyscy obywatele mają, stosownie do ustawy, obowiązek podejmowania pracy honorowej.

Rozdział II Urzędnicy

Art. 91

Do urzędów publicznych, stosownie do kwalifikacji, dopuszczeni są wszyscy obywatele państwa, obojga płci. Bezzwłocznie po nabraniu przez konstytucję mocy urzędowej, należy wydać specjalne ustawy regulujące prawa urzędników i ich wynagrodzenie. Przygotowanie odnośnych ustaw powierza się tymczasowym zastępcom urzędników.

Art. 92

Mianowanie urzędników jest dożywotnie, jeżeli konstytucja lub ustawa nie decyduje inaczej. Sprawy emerytalne i świadczenia pośmiertne regulowane są prawem. Nabyte prawa urzędników są nienaruszalne. W sprawach majątkowych przysługuje urzędnikom droga prawna. Urzędnicy mogą być czasowo lub na stałe zawieszani w urzędowaniu, przeniesieni w stan spoczynku lub przeniesieni do innego urzędu z mniejszym uposażeniem, jedynie w formie i na mocy określonej ustawy. Przeciwko każdemu służbowemu orzeczeniu winy, przysługuje prawo złożenia zażalenia i możliwość uruchomienia postępowania odwoławczego. Wpisy do akt personalnych urzędników o negatywnych faktach, mogą być dokonane tylko po uprzednim wypowiedzeniu się obwinionego urzędnika. Urzędnikowi należy zapewnić dostęp do akt personalnych.

Art. 93

Urzędnicy służą ogółowi a nie jednej partii. Urzędnikowi przysługuje wolność przekonania politycznego i prawo dowolnego zrzeszania się. Prawa te są nienaruszalne.

Art. 94

Urzędnikom wyznacza się zastępców na podstawie odrębnych przepisów prawnych.

Art. 95

Nauczyciele i nauczycielki szkół publicznych są bezpośrednimi urzędnikami państwowymi, co nie ma wpływu na koszty utrzymania szkół.

Rozdział III Religia i związki religijne

Art. 96

Każdemu zapewnia się wolność religii i sumienia. Ochrona państwa gwarantuje nie zakłócanie praktyk religijnych. Korzystanie z praw obywatelskich i państwowych, jak i dopuszczanie do zajmowania publicznych urzędów jest niezależne od wyznania religijnego. Nikt nie może być zmuszany do ujawnienia swoich przekonań religijnych. Urzędy mają prawo pytać o przynależność do

społeczności religijnej tylko w odniesieniu do praw i obowiązków, ewentualnie związanych z religią oraz dla celów statystycznych zarządzonych ustawą. Nikt nie może być zobowiązany do uczestniczenia w praktykach religijnych. W przypadkach, w których ustawa przewiduje złożenie przysięgi w formie religijnej, może być zastosowana prawnie skuteczna wersja z ominięciem formy religijnej i oświadczenie: "przysięgam". Ustalona prawem treść przysięgi pozostaje niezmieniona.

Art. 97

Społeczności religijne, stanowiące publiczno- prawne stowarzyszenia mają prawo do pobierania podatków od swoich członków.

Art. 98

Własność i inne prawa wspólnot religijnych oraz związków religijnych, ośrodki kultu, nauczania, celów dobroczynnych oraz inny majątek, chronione są przez prawo.

Art. 99

W zależności od potrzeb osób wierzących, wolność religii obejmuje prawo do uczestniczenia w praktykach religijnych w takich miejscach jak szpitale, więzienia i inne zakłady. Niedziele oraz święta uznane przez państwo pozostają dniami wolnymi od pracy, chronione są dla odnowy zdrowia.

Rozdział IV Oświata i szkolnictwo

Art. 101

Nauka i sztuka oraz nauczanie nie są ograniczane. Państwo zapewnia ochronę tych dziedzin i jest zobowiązane do popierania ich dalszego rozwoju.

Art. 102

Całokształt szkolnictwa reguluje ustawa, przygotowana przy udziale aktualnych przedstawicieli nauczycielstwa. Państwo nadzoruje całokształt szkolnictwa poprzez fachowy, specjalnie przeszkolony zespół urzędników.

Art. 103

Nauka jest obowiązkowa. Wykonanie obowiązku szkolnego obejmuje naukę w szkole podstawowej

w ciągu ośmiu lat szkolnych, dalsze doksztalcanie lub naukę w szkole zawodowej, przez młodzież męską i żeńską do 18 roku życia. Utrzymanie szkół publicznych jest obowiązkiem państwa. Państwo może wymagać współudziału gmin w finansowaniu szkół. Nauka i pomoce szkolne w szkole podstawowej i szkołach doksztalceniowych są bezpłatne.

Art. 104

Publiczne szkolnictwo ma być zorganizowane w oparciu o ustrój wielowyznaniowy. Istniejące już inne szkoły pozostają zachowane. Uzasadnione życzenia uprawnionych wychowawców, dotyczące nowego wyposażenia takich szkół są pokrywane, jeżeli nie koliduje to z całokształtem szkolnictwa. Na podstawie wspólnej dla wszystkich szkoły podstawowej, rozbudowane jest szkolnictwo średnie i wyższe. Rozbudowa zależna jest od zróżnicowania zawodów. Dla przyjęcia dziecka do określonej szkoły, poza życzeniem uprawnionego wychowawcy i upodobaniami dziecka, nieważna jest pozycja gospodarcza i społeczna rodziców. Dla dzieci pilnych i znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, szkolenie i materiały dydaktyczne są bezpłatne również w szkołach średnich i wyższych. Państwo ma zapewnić środki publiczne dla nauczania w szkołach wyższych i uniwersytetach, dzieciom pilnym i znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej.

Art. 105

Szkoły prywatne, zastępujące szkoły publiczne, wymagają zgody państwa i podlegają ustawie państwowej. Udzielenie zgody dla szkoły prywatnej może nastąpić tylko pod warunkiem równego jej poziomu ze szkołą publiczną, pod względem celowości, wyposażenia i stopnia wykształcenia wykładowców oraz jeżeli nie będzie miał miejsca podział uczniów według stanu posiadania rodziców. Zgoda na powstanie prywatnej szkoły nie może być udzielona, w wypadku braku dostatecznego zabezpieczenia gospodarczego i prawnego nauczycieli. Nie mogą być zakładane nowe prywatne przedszkola. Istniejące mają być zlikwidowane. Likwidacja istniejących szkół prywatnych i przedszkoli musi odbywać się z wyrównaniem strat. Szczegóły ustanawia ustawa.

Art. 106

Nauka religii jest powszechnym przedmiotem szkolnym. Wykładana jest według podstawowych zasad i w porozumieniu ze stowarzyszeniami religijnymi, bez naruszania prawa nadzoru przez państwo. Wykładanie religii i wykonywanie praktyk religijnych leży w woli nauczycieli, nie uczestniczenie w nauce religii, świątach i czynnościach religijnych leży w gestii wychowawcy odpowiadającego za wychowanie religijne dziecka.

Art. 107

Należy dbać o to, aby nauka religii w publicznych szkołach nie raniła uczuć dzieci o innych wyznaniach.

Art. 108

Wychowanie obywatelskie jest przedmiotem szkolnym. Każdy uczeń otrzymuje po zakończeniu obowiązku szkolnego kopię konstytucji.

Art. 109

Pomniki kultury, historii, natury i przyrody są pod nadzorem i opieką państwa. Obowiązkiem państwa jest przeciwdziałanie wywozowi dzieł sztuki za granicę.

Film 2

Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof?

Lokalizacja miejsca pod budowę obozu.

Przed obejrzeniem filmu należy wprowadzić uczniów w temat Przygotowania, które Niemcy pod przywództwem Adolfa Hitlera prowadziły od 1933 roku oprócz przygotowań militarnych obejmowały również budowę aparatu, który będzie wykorzystywany do walki z przeciwnikami politycznymi i eksterminacji podbitych narodów, które według nazistów stały niżej w hierarchii od narodu niemieckiego.

Szczególnie dokładnie przygotowywano się do rozprawy z polską inteligencją, duchowieństwem i działaczami społecznymi. Ważnym elementem tego aparatu terroru były obozy, które Niemcy na swoim terenie tworzyli długo przed wybuchem wojny. Pierwszy obóz koncentracyjny powstał w Dachau już w 1933 roku. Kolejnym miejscem, w którym taki obóz miał powstać została latem wieś Stutthof na terenie Wolnego Miasta Gdańska.

Przed obejrzeniem filmu możemy zadać uczniom pytania

1. Korzystając z wcześniej zdobytej wiedzy min. Z geografii i historii proszę pomyśleć co mogło być podstawą utrzymania ludności przed rokiem 1939?

Spodziewane odpowiedzi: rolnictwo, rybołówstwo, turystyka letniskowa

2. Kto z Was był w Muzeum na terenie byłego obozu?

Jeżeli na to pytanie padną twierdzące odpowiedzi można zapytać:

Jakie wrażenie pozostało po zwiedzeniu tego miejsca?

Co najbardziej zapamiętali?

Nauczyciel podsumowuje odpowiedzi zwracając uwagę, że Stutthof, czyli dzisiejsze Sztutowo położone jest na żyznych terenach, na których możliwa jest uprawa roli dająca utrzymanie, ale też było to miejsce atrakcyjne turystycznie i jako takie było przed wybuchem wojny odwiedzane przez ludzi szukających miejsca na letni odpoczynek. Na pewno była znana przynajmniej mieszkańcom Wolnego Miasta Gdańska i okolic. Należy ukierunkować uczniów aby w trakcie oglądania filmu mieli na uwadze dysonans pomiędzy charakterem tej miejscowości przed wybuchem wojny a czasem kiedy powstawał tu obóz.

Przed projekcją filmu rozdajemy uczniom kartki z pytaniami i prosimy aby zapisali jak najwięcej odpowiedzi. Pracę można przeprowadzić indywidualnie lub grupowo

Po zakończeniu projekcji uczniowie odczytują odpowiedzi, które udało im się zapisać.

Odpowiedzi można omówić według poniższego schematu.

1. Kiedy podjęto decyzję o budowie obozu we wsi Stutthof?

Spodziewana odpowiedź: Decyzję podjęto na przełomie lipca i sierpnia 1939 roku.

Komentarz: Latem 1939 roku Niemcy kończyli już przygotowania do wojny. Pierwszym krajem, który miał zostać zaatakowany była Polska. Niemcy do tego ataku przygotowali się nie tylko militarnie ale przede wszystkim zdawali sobie sprawę, że równie dotkliwym ciosem, który trzeba zadać jest eksterminacja najlepiej wykształconych i aktywnych w życiu społecznym ludzi.

2. Jakie warunki spełniał Stutthof aby stać się miejscem pod budowę obozu?

Spodziewana odpowiedź: Miejsce to musiało być odizolowane od większych skupisk ludzkich ale też dobrze skomunikowane z Gdańskiem i Prusami. Dodatkowo mieszkali tu sami Niemcy w większości popierający Hitlera i jego partię.

Komentarz: Obóz Stutthof był kolejnym tego typu miejscem, które nazisci stworzyli dla swoich przeciwników. Dobra komunikacja miała ułatwić dowożenie kolejnych więźniów ale również przekształcenie tego miejsca w sprawnie działające i przynoszące korzyści przedsiębiorstwo. We wszystkich obozach koncentracyjnych korzystano z niewolniczej pracy więźniów zatrudnionych przy pracach w rolnictwie czy przemyśle. Przewaga ludności niemieckiej sprawiała, że zarówno w czasie pobytu w obozie jak i podczas prób ucieczki więźniów nie otrzyma znikąd pomocy.

3. Kto latem 1939 roku rozpoczął prace przygotowawcze pod budowę nowego obozu?

Spodziewana odpowiedź: Jako pierwsi teren pod budowę nowego obozu zaczęli przygotowywać więźniowie kryminalni przywiezieni z więzienia w Gdańsku.

Komentarz: Decyzja o budowie obozu zapadła jeszcze przed wybuchem wojny więc do czasu przybycia docelowych więźniów musiał ktoś zająć się przygotowaniem infrastruktury.

4. Co zastali pierwsi więźniowie, których przywieziono tu 2 września?

Spodziewana odpowiedź: Pierwsi więźniowie zastali ogrodzoną drutem kolczastym polanę z rozstawionymi wojskowymi namiotami, które miały służyć za schronienie do czasu wybudowania baraków.

Komentarz: Założono, że obóz zostanie zbudowany rękami więźniów. Jednak aby akcja ta mogła ruszyć trzeba było przygotować teren chociaż wstępnie. Nie chodziło oczywiście ani o wygodę ani o bezpieczeństwo przyszłych więźniów a tylko o kontrolę nad nimi i pokazanie, że wszystko jest doskonale przygotowane .

5. Z jakich miejsc/miejscowości przywożono do obozu więźniów na początku funkcjonowania obozu?

Spodziewana odpowiedź: Pierwsi więźniowie przybyli z Gdańska, Gdyni, Torunia, Bydgoszczy i całego Pomorza

Komentarz: Obóz Stutthof na początku przeznaczony był dla Polaków zamieszkujących Pomorze.

Dopiero w kolejnych latach zaczęto w nim osadzać ludzi innych narodowości.

6. Jakie budynki powstały jako pierwsze na terenie obozu?

Spodziewana odpowiedź: Jako pierwsze powstały dwa baraki, kuchnia obozowa , wieżyczka dla strażników i brama wejściowa do obozu i budynki – koszary dla załogi SS.

Komentarz: Od początku zakładano, że obóz przeznaczony będzie dla kilkunastu tysięcy ludzi więc założono jego systematyczną rozbudowę poczynając od najpotrzebniejszych pomieszczeń.

Nauczyciel podsumowuje obejrzany film zwracając uwagę, że budowa powstanie obozu Stutthof było działaniem przemyślanym i zaplanowanym nastawionym na eksterminację polskiej ludności zamieszkującej tereny Pomorza.

Zadanie

Nauczyciel poleca jeszcze raz obejrzeć fragment filmu od 5 minuty 19 sekundy do 8 minuty 19 sekundy, na którym widać makietę obozu z pierwszej fazy budowy.

Komentarz: W Muzeum Stutthof istnieje wiele wspomnień byłych Więźniów, którzy przeżyli obóz i po wojnie złożyli relację. W czasie kiedy przebywali w obozie nie mogli się z nikim kontaktować a tym bardziej opowiadać o tym co się tam dzieje. Patrząc na makietę obozu opisz co mógł widzieć Więzień , który przebywał tam na przełomie 1939/40 roku.

Pytania pomocnicze

Jakie było otoczenie obozu i jaki to miało wpływ na warunki i rodzaj pracy jaką wykonywali więźniowie budujący obóz?

Jakich narzędzi używano i jak to wpływało na pracę więźniów.

Jeżeli ktoś był w Muzeum Stutthof w Sztutowie może porównać stan, który widzieli pierwsi

więźniowie z miejscem, w którym znajduje się dzisiaj Muzeum. Jakie są podobieństwa a jakie różnice.
Komentarz: Jeżeli ktoś z uczniów był w Muzeum Stutthof to można wyjaśnić różnice i podobieństwa w otoczeniu.

Podobieństwem były okoliczne lasy i widoczne poza drutami zabudowania miejscowości.

Różnica jest taka, że dzisiejsze muzeum udostępnia ocalałą infrastrukturę z różnych etapów istnienia obozu.

Film 3

Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof

Warunki życia w obozie pierwszych więźniów.

Przed obejrzeniem filmu należy wprowadzić uczniów w temat

Pierwszy obóz Niemcy uruchomili w 1933 roku w Dachau. Z oczywistych względów powstawały one najpierw na terenie Niemiec, następnie na terenie Austrii a po wybuchu wojny również na terytoriach podbitych. Wszystkie jednak były organizowane i zarządzane według tego samego schematu. Więźniowie byli odizolowani od społeczeństwa, które propagandą przekonywane było o wielkich przestępstwach jakich rzekomo się dopuścili. Więźniowie byli jednakowo ubrani, przydzielano im numery, które zastępowały ich tożsamość. Zmuszani do ciężkiej pracy z minimalnymi racjami żywnościowymi. Ale przede wszystkim cały czas narażeni na utratę życia.

Stutthof był od 1939 roku trybem w tej okrutnej maszynie śmierci.

Przed projekcją filmu rozdajemy uczniom kartki z pytaniami i prosimy aby zapisali jak najwięcej odpowiedzi. Pracę można przeprowadzić indywidualnie lub grupowo

Po zakończeniu projekcji uczniowie odczytują odpowiedzi, które udało im się zapisać.

Odpowiedzi można omówić według poniższego schematu.

1. Jak były zbudowane baraki?

Dlaczego używano takiego budulca i czy spowodowane to było tylko jego dostępnością?

Spodziewana odpowiedź: Baraki były drewniane, bez fundamentów z podłogą położoną na ziemi.

Komentarz: Drewniane baraki były nie ocieplane i nie przystosowane do zmiennych warunków atmosferycznych. Nie chroniły ani przed mrozem, ani przed upałem, nie zabezpieczały też przed opadami atmosferycznymi. W takich pomieszczeniach temperatura wewnątrz podobna jest do tej zewnętrznej.

Drewno było ogólnie dostępne na tym terenie a co za tym idzie tanie, ale też dla więźniów nie planowano lepszych warunków a co za tym idzie nie przewidziano lepszego budulca.

2. Jak byli ubrani pierwsi więźniowie?

Spodziewana odpowiedź: Pierwsi więźniowie chodzili w ubraniach, w których zostali aresztowani.

Komentarz: Ubrania pierwszych więźniów obozu Stutthof były ich prywatną własnością. Pasiaki, które tak nieodłącznie kojarzą się z wizerunkiem więźnia obozu były przypisane do obozów

koncentracyjnych a w 1939 roku Stutthof takim obozem jeszcze nie był.

Należy pamiętać, że więzień w obozie nie miał prawa do własności prywatnej. Odbierane osadzonym w obozach rzeczy w tym też odzież były przedmiotem zysku dla władz obozowych.

3. Czym były klumpy?

Spodziewana odpowiedź: Klumpy to rodzaj obozowego obuwia, które składało się z drewnianej podeszwy i paska skóry.

Komentarz: Klumpy były nie tylko niewygodne i nie chroniły przed zimnem ale narażały noszącego je na otarcia a przy tym łatwo było w nich skręcić nogę lub nabawić się innych dolegliwości.

4. Co więźniowie jedli na śniadanie i kolację?

Spodziewana odpowiedź: Więźniowie na śniadanie i kolację dostawali kromkę chleba z kawałkiem margaryny i marmoladą z brukwi, czasami plasterki kiełbasy, do tego kubek kawy zbożowej.

5. Co więźniowie jedli na obiad?

Spodziewana odpowiedź: Na obiad więźniowie dostawali około litra zupy ugotowanej z najgorszej jakości warzyw.

Komentarz: Wyżywienie w obozie było bardzo skąpe. Nie dostarczało ważnych dla organizmu składników odżywczych. To kilkaset kalorii dziennie przy ciężkiej wielogodzinnej pracy.

6. Jakie komando pracy istniały w obozie?

Spodziewana odpowiedź: W obozie działały komando leśne- karczujące lasy, komando transportowe – transportujące drewno do tartaków, działały też warsztaty rzemieślnicze.

Komentarz: Praca więźnia w obozie miała przede wszystkim przynosić Niemcom zysk a ponieważ była bardzo ciężka i nawet najbardziej niebezpieczna wykonywana była bez zabezpieczeń to często przyczyniała się do śmierci więźniów.

7. Do czego służyły numery przydzielane więźniom?

Spodziewana odpowiedź: Numery zastępowały w obozie imię i nazwisko człowieka.

Komentarz: Każdy więzień po przyjęciu do obozu dostawał numer, którym musiał się posługiwać na co dzień. Odebranie imienia i nazwiska miało również pozbawić więźnia tożsamości i upodobnić do wszystkich pozostałych więźniów.

8. Kim byli Polacy zamordowani w dwóch egzekucjach w styczniu i marcu 1940r?

Spodziewana odpowiedź: Straceni Polacy byli pracownikami polskich urzędów, kolejarzami, księżmi,

ceownikami.

Komentarz: Egzekucje ze stycznia i marca 1940 roku były dopełnieniem planu eksterminacji polskiej inteligencji, którą zapoczątkowano wraz z wybuchem wojny.

Nauczyciel podsumowuje obejrzany film zwracając uwagę, że życia więźnia w obozie było cały czas zagrożone. Mógł umrzeć zabity przez ss-mana, zginąć przy ciężkiej pracy, umrzeć z głodu, wyczerpania czy zimna. Przede wszystkim jednak więźniem zanim umarł miał przynieść zysk obozowym władzom.

Zadanie

Na podstawie filmu spróbuj odtworzyć dzień – od pobudki po zaśnięcie- życia więźnia w obozie. (spróbuj zawrzeć w swoim opisie jak najwięcej informacji o tym jak więźniem mieszkał, co jadł, gdzie pracował, jak się ubierał)

Scenariusz na jedną godzinę lekcyjną z wykorzystaniem trzech filmów.

Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof?

1. Sytuacja Polaków w Wolnym Mieście Gdańsku.

2. Lokalizacja miejsca pod budowę obozu.

3. Warunki życia w obozie pierwszych więźniów.

Przed obejrzeniem należy wprowadzić uczniów w temat.

Historia obozu Stutthof zamknięta jest pomiędzy datami 2 września 1939 roku a 9 maja 1945 roku. Jednak jego powstanie było procesem, którego początków należy szukać tuż po zakończeniu I wojny światowej, która zmieniła nie tylko układ sił politycznych na świecie ale też granice państw. Jej zakończenie chociaż przyjęto z ulgą bo był to konflikt na niespotykaną dotąd skalę, to po ustaniu walk emocje wcale nie opadły. Zaledwie podpisano traktaty pokojowe a już w niektórych państwach zostały one zanegowane. Państwem, które najgłośniej mówiło o krzywdzących postanowieniach i negocjowało nowy układ sił były Niemcy. Jednym z problemów, który chcieli poddać rewizji było Wolne Miasto Gdańsk a konkretnie jego status. Niemcy uważali, że miasto to powinno bezdyskusyjnie znaleźć się w granicach ich państwa. Kiedy do władzy doszedł Adolf Hitler żądania te zaczęto wysuwać oficjalnie. Takiego stanu rzeczy nie mogli zaakceptować Polacy, którzy wedle postanowień traktatu wersalskiego powołującego do istnienia WMG i Konstytucji tegoż państwa byli jego

pełnoprawnymi obywatelami. To oni we wrześniu 1939 roku stali się pierwszymi więźniami utworzonego właśnie obozu w nadmorskiej miejscowości Stutthof. Obóz ten stworzony dla Polaków z Wolnego Miasta Gdańska stał się miejscem kaźni najpierw polskiej inteligencji, duchowieństwa, działaczy społecznych i urzędników aby z czasem stać się trybem maszyny śmierci jaką zorganizowała III Rzesza.

Więźnia w obozie pozbawiano wolności, własności ale przede wszystkim godności. Miał żyć tak długo jak jego życie przynosiło zysk. Stutthof w czasie swego istnienia pochłonął tych żyć 65 tysięcy.

Po zakończeniu projekcji nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: Od zanegowania prawa do zanegowania człowieczeństwa.

Pytania do dyskusji:

- Dlaczego Niemcy negowali postanowienia traktatu wersalskiego?
- Dlaczego Gdańsk był punktem spornym pomiędzy Polską a Niemcami?
- Czy Gdańsk był rzeczywistym powodem konfliktu czy tylko pretekstem?
- Jakie prawa według Konstytucji mieli Polacy w Wolnym Mieście Gdańsku?
- Dlaczego Stutthof był dobrym miejscem na założenie obozu?
- Jak doszło do skazania na śmierć polskich więźniów, którzy następnie zostali rozstrzelani w egzekucjach w styczniu i marcu 1940 roku?
- W jaki sposób więźniowie byli szykanowani w obozie?

Nauczyciel moderuje dyskusję zwracając uwagę, że historia obozu Stutthof miała swoje korzenie w negowaniu praw ustalonych po I wojnie światowej. W Wolnym Mieście Gdańsku obywatele traktowano wybiórczo w zależności od narodowości. Obóz Stutthof powstał w majestacie prawa i działał w oparciu o obowiązujące w Rzeszy przepisy.

Co można zrobić współcześnie żeby prawo nigdy więcej nie służyło zbrodniczej ideologii?